

УДК [371.123+37.088.2]

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2022.2.8>**Дмитро ШУТОВ**

аспірант кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Першотравнева вулиця, 20, Кременчук, Полтавська обл., Україна, 39600

Dmytro SHUTOV

Graduate Student of the Department of Psychology, Pedagogy and Philosophy, Mykhailo Ostrogradsky National University of Kremenchuk, 20 Pershotravneva Street, Kremenchuk, Poltava Region, Ukraine, 39600

**ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ
ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ ЯК СУБ'ЄКТА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ****PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE HISTORY TEACHER
OF THE PROFILE SCHOOL AS A SUBJECT
OF THE EDUCATIONAL PROCESS**

Статтю присвячено визначенню та обґрунтуванню сутності поняття професійної компетентності вчителя історії профільної школи в контексті його професійного зростання.

Дано характеристику поняттям «компетентність», «професійна компетентність», «професійна компетентність вчителя», «профільна школа», «професійна компетентність вчителя історії профільної школи», проаналізовано основні принципи та завдання профільного навчання в Україні.

Окреслене нормативне обґрунтування діяльності профільної школи в системі загальної середньої освіти та її важливість у процесі профорієнтаційної діяльності та професійної підготовки власних випускників – майбутніх фахівців. Акцентовано на статусі профільної навчального закладу як окресленої законодавчо освітньої системи, одного з важливих сегментів новітньої державної політики профорієнтаційного спрямування.

Завданням роботи визначалось відображення необхідних складників рівня фаховості вчителя історії профільної школи через призму складових елементів професійної компетентності вчителя-предметника з урахуванням специфіки діяльності профільного навчального закладу та його кадрових вимог до педагога як суб'єкта навчального та виховного процесу.

Автором підкреслюється важливість внутрішніх особистісних якостей вчителя у процесі власного професійного зростання, які стимулюють базовий розвиток його як педагога взагалі, так і конкретно предметний, визначений його спеціальністю. Описані ключові професійні вміння вчителя історії, оперування якими визначає як загальний рівень професійності, так і є стержневим вектором накопичення подальшого педагогічного досвіду. Визначені загальні вимоги до рівня знань вчителя історії як предметника.

Окреслені нормативні орієнтири предметної діяльності вчителя з огляду на вихідні положення освітніх програм з історії, як стандартного рівня, так і профільного.

Акцентовано на важливості роботи вчителя історії та його відповідальній ролі перед завданням формувати грамотність у трактуванні процесів історичного розвитку суспільства.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, профільна школа, компетентність вчителя історії профільної школи, вимоги до вчителя історії.

The article is devoted to the definition and substantiation of the essence of the concept of professional competence of a teacher of history of a profile school in the context of his professional growth.

The article describes the concepts of “competence”, “professional competence”, “professional competence of the teacher”, “profile school”, “professional competence of the teacher of the history of the profile school”, the basic principles and tasks of profile education in Ukraine are analyzed.

The normative substantiation of the profile school activity in the general secondary education system and its importance in the process of vocational guidance and professional training of its own graduates – future specialists are outlined. Emphasis is placed on the status of the profile educational institution as a delineated legislative and educational system, one of the important segments of the new state policy of vocational guidance.

The task of the work was to reflect the necessary components of the level of professionalism of the teacher of the history of the profile school through the prism of the components of the professional competence of the subject-teacher, taking into account the specific activity of the profile educational institution, and its personnel requirements for the teacher as a subject of educational and educational process.

The author emphasizes the importance of the inner personal qualities of the teacher in the process of his own professional growth, which stimulate the basic development of him as a teacher in general, and specifically subject, defined by his specialty. The key professional skills of the history teacher are described, the operation of which determines both the general level of professionalism and the core vector of accumulation of further pedagogical experience. The general requirements for the level of knowledge of the history teacher as a subject are defined.

The normative guidelines of the subject activity of the teacher with regard to the initial provisions of educational programs in history, both standard level and profile, are outlined.

Emphasis is placed on the importance of the work of the history teacher and his responsible role before the task of developing literacy in the interpretation of the processes of historical development of society.

Key words: competence, professional competence, profile school, competence of the history teacher of the profile school, requirements for the history teacher.

Постановка проблеми. Профільна школа є тим навчальним закладом, який має як найкращі готувати своїх учнів до їх власної майбутньої професійної діяльності. У контексті цього завдання профільний навчальний заклад спирається на відповідне освітнє законодавство та необхідну теоретичну та педагогічну основу, що відображають державні стандарти та вимоги, що дає право визначати власний профіль (профілі) навчання та видавати власним випускникам відповідні документи про їх освітній рівень.

Статус профільної школи визначає необхідність відповідності її вчителів певному рівню фаховості та досвідченості в педагогічній діяльності – професійній компетентності.

Процес розвитку суспільства, звертаючи увагу на його етапи, вирізняється своєю неоднозначністю, складністю та динамічністю. Доволі складною та суперечливою для розуміння може бути і сучасна історична дійсність, тому постать вчителя історії як була, так і продовжує залишатись важливою у процесі соціалізації підростаючого покоління.

З огляду на це актуальності набуває питання сутності професійної компетентності вчителя історії, яка допомагатиме здійснювати свої обов'язки в умовах фахових стандартів профільної школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної компетентності є предметом дослідження доволі широкого кола науковців, які досліджують багато аспектів з окресленої проблеми.

Компетентність як явище розглядається в працях С. Боднар, М. Голованя, А. Добровольської, О. Кириченко, І. Кубенка, М. Леонтян, В. Омельченка, О. Пометун, Дж. Равена, Є. Садон та ін.

Питання професійної компетентності окреслене в працях М. Воликіної, Ю. Зінковського, О. Котенко, В. Кременя, Г. Ломакіної, І. Магазинщикової, М. Мазурок, Г. Мельниченко, Л. Оружі, В. Петрука, В. Плохій, В. Сластьоніна, В. Тернопільської та ін.

Професійна компетентність вчителя висвітлена в працях Л. Воронюк, О. Войтовської, Л. Дибкової, С. Дивногорцевої, А. Єрмоленка, В. Красівського, М. Маринівської, Є. Панащенко, А. Савельєва, Н. Сидоренко, В. Сластьоніна, Н. Стеніної, В. Ткаченко, М. Чаплак та ін.

Проаналізувавши джерельну базу, визначаємо факт доволі широкого висвітлення вище

окресленої проблематики, натомість питання визначення професійної компетентності вчителя історії профільної школи вивчене дослідниками недостатньо.

Мета статті. Головна мета цієї роботи – визначити та обґрунтувати сутність поняття професійної компетентності вчителя історії профільної школи як суб'єкта навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Наголошення на важливості постаті суб'єкта в соціальних процесах та його можливостей впливати на їх хід та динаміку є визначальною характеристикою концепції компетентності людини. Поняття «компетентність» (від англ. *competens* – належний, відповідний) з'явилося у педагогічній теорії порівняно нещодавно. Компетентність є сукупністю необхідних знань та умінь, які є необхідними для ведення успішної професійної діяльності. Вперше в радянському словнику це поняття визначається в 1983 р. [12]. Саме в ці роки педагогічна наука теоретично та практично користується цією дефініцією при дослідженні рівнів професіоналізму фахівців, у сфері менеджменту та управлінській діяльності, в освіті та самоосвіті [31, с. 236]. І вже в 90-х роках ХХ ст. поняття «компетентність» розглядається як наукова категорія в теорії освіти [12, с. 237].

У рамках нашої роботи компетентність розуміється як стан, як процес і як результат, де стан є фактичним показником, процес визначається формуванням та підвищенням рівня фаховості, а результат є рівнем, який можна проілюструвати завдяки певним критеріям. «Компетентність» є властивістю [28], «динамічною комбінацією знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [10].

Поняття «компетентність» визначене Міжнародною комісією Ради Європи як ключові та базові вміння, опори та опорні знання [1]. Узагальнюючи думки науковців, вважаємо, що компетентність є інтегральною характеристикою, вузловим поняттям, котре поєднує в собі «знаннєву» та «навичкову» складові частини, містить напрям формування змісту освіти.

Компетентність містить комплекс функціональних та етичних цінностей, соціальних і поведінкових [34, с. 39].

У 80-х рр. минулого століття в працях Ю. Бабанського [4] та В. Сластьоніна [27] було вперше введено поняття «професійна компетентність» як системна єдність знань, умінь та навичок, які є професійно значимими якостями особистості. Професійна компетентність (лат. *professio* – офіційно оголошене заняття; *comperio* – досягати, відповідати, підходити) – «це сукупність знань і вмінь, необхідних фахівцю для здійснення ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати і прогнозувати результати праці, використовувати сучасну інформацію щодо певної галузі виробництва» [30, с. 142].

Визначаємо, що професійна компетентність – це комплекс знань, умінь та навичок, система компонентів, які відображають якісну характеристику діяльності фахівця з розумінням того, яким буде кінцевий результат. І рівень її, як наголошує В. Ткаченко, визначається ступенем об'єднання та залучення цих умінь інтегрально [31, с. 162]. Професійна компетентність містить інформаційну, комунікативну, науково-предметну, управлінську та методичну складові частину [14, с. 5]. Наслідуючи думки А. Ангеловського [3], Н. Болубаш [5], С. Горбаня [6] та Н. Стеніної [28], визначаємо, що категорія «професійна компетентність» є результатом поєднання різних професійних якостей її суб'єкта та залежить від орієнтирів професійної діяльності.

На нашу думку, роль вчителя, без перебільшення, є ключовою константою в системі шкільної освіти. Працюючи, вчитель прагне зростати професійно, формувати та розвивати власну педагогічну компетентність незалежно від кількості років педагогічного досвіду. Професійно важливими якостями вчителя є професійна компетентність, професійні здібності та особистісні якості, які водночас є базовим професійним набором будь-якого вчителя, а зрештою, і очікуваним результатом для вчителя початківця.

Під професійною компетентністю вчителя науковці розуміють засіб для виконання покладених на нього професійних зобов'язань [32] та його професійно-особистісну характеристику [29, с. 142]. Вона є комплексним ціннісним утворенням, що поєднує знання з фаху, навички та якості особистості вчителя, спрямовані на професійне становлення та зростання [29, с. 143].

Нині політика держави у сфері освіти має чіткий перелік базових вимог до професійної компетентності вчителя, які на законодав-

чому рівні закріплені системою стандартів по кожному кваліфікаційному рівню [17]. Зміст професійної компетентності вчителя визначається кваліфікаційною характеристикою. Вона є нормативною моделлю компетентностей педагога [26, с. 36].

Зміст праці вчителя та його організаційний внесок у процес виховання можна оцінити, лише виокремивши та визначивши рівень творчого відношення до власної справи. Професійна компетентність вчителя містить свою визначальну структуру [29, с. 143], у формульній основі якої знаходяться такі складові компоненти: мотиваційний; когнітивний; операційний; рефлексивний; ціннісно-смысловий.

На думку Е.А. Панасенко, ідеал компетентності вчителя має власну теоретичну структуру, яка формується на базі трьох складових елементів: духовно-морального, громадянського та професійного [19, с. 12].

Джерелом, що формує цей ідеал, є існування цілепокладаючого впливу таких тенденцій: особистісної, де вчитель як творець вкладає щось особистісне, інтимне; загальнолюдської, що визначається вміннями вчителя органічно контактувати в середовищі будь-якої спільноти суспільства, реалізуючи свій власний потенціал; національної, в якій вчитель майстер чи молодий вчитель із дослідницьким азартом поринає у пласт національної історії, традицій та ментальних якостей [19, с. 12].

На нашу думку, компетентність педагога є похідною властивістю особистого професійного досвіду та досвіду роботи, що отриманий від інших вчителів.

Професійна компетентність вчителя-предметника містить базові знання з педагогіки та спеціальні знання з власного предмету та методики його викладання. Саме спеціальні знання, вміння та навички і визначають ключову відмінність між «предметниками». Формування професійної компетентності вчителя розпочинається під час навчання у ВНЗ і триває упродовж усього процесу професійного становлення.

Формально вчителем історії є випускник вищого навчального закладу, що здобув історичну освіту. Професійна компетентність вчителя історії зумовлена змістом його фахової діяльності та сукупністю професійних компетенцій, тобто спеціальних знань із предмета та методики його викладання, які водночас є тим фактором, який вирізняє діяльність вчителя історії від роботи інших вчителів-предметників. Дослідник Б. Жебровський визначає необхідність постійно бути на зв'язку з новелами історії [23].

Сучасний вчитель історії працює в умовах полікультурного та глобалізованого суспільства, що створює відповідні педагогічні проблеми, де «чутливі» теми створюють виклики в його діяльності [23], сенс якої полягає в необхідності навчати сучасного при вивченні особливостей минулого.

Одним із головних векторів сучасного освітнього реформування на рівні загальної середньої освіти визначаємо організацію профільного навчання учнів старшої школи. Основні підходи щодо організації освіти в старшій школі визначені законодавчо. Освітня реформа останнього часу визначає за школою одну з ключових позицій у подальшому професійному становленні випускників. Старша школа має функціонувати як профільна, створювати відповідні умови для індивідуального розвитку школярів, формувати у них схильність до майбутньої професійної діяльності, старша школа є найліпшим проявом принципу особистісно зорієнтованого навчання (відбивається в Концепції профільного навчання у старшій школі (Наказ МОН № 1456 від 21.10.2013 р.) [22], ЗУ «Про освіту» (2017 р.).

Для визначення поняття «профільна школа» проаналізуємо такі допоміжні поняття: «профіль», «профільні предмети», «освітній профіль», «профільне навчання», «компетентність вчителя профільної школи», «профільна освіта», «профільна освітня система».

Словник О. Мельничука поняттям «профіль» визначає сукупність основних, типових рис, які характеризують професію. Як пояснює Н. Мазур, профільними визначаються ті предмети, що реалізують зміст та завдання навчання відповідно до кожного конкретного профілю, враховуючи при цьому використання дослідницької та проектної діяльності [13, с. 142].

Освітнє законодавство України пов'язує поняття освітнього профілю з визначенням типом освітнього закладу – ліцеєм, який забезпечує здобуття загальної середньої освіти III ступеня [9, ст. 9].

Нині важливість профільного навчання визначається можливістю проводити реальне і планомірне оновлення школи III ступеня, у зв'язку з чим пропонується враховувати індивідуальність кожного учня, його інтереси, нахили та здібності. Такий підхід має повністю реалізувати принципи особистісно-орієнтованого навчання, пропонує закласти фундамент до подальшої професійної самореалізації. Профільне навчання може здійснюватись у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів: «<...> школах, гімназіях,

ліцеях, коледжах, колегіумах, спеціалізованих школах із поглибленим вивченням предметів, навчально-виховних комплексах, опорних школах освітнього округу, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, ресурсних центрах, освітній потенціал яких використовується іншими закладами освітньої мережі району, позашкільних, професійно-технічних і вищих навчальних закладах тощо» [15].

І. Анісімов «компетентність вчителя профільної школи» характеризує як уміння вчителя планувати та організовувати навчальну діяльність старшокласників у межах конкретного профілю, сприяти більш поглибленому вивченню його змісту, заохочувати та забезпечувати творчу діяльність учнів [21, с. 170].

На думку дослідника Б. Ренькас, профільна освітня система є суттєво відмінною щодо системи загальної освіти, що безпосередньо відображається у ступені психологічної готовності до навчання за профілем та рівнем вимог, які вимагаються профільною школою до особистості учня [24, с. 119].

Отже, на основі наведених дефініцій визначаємо, що профільна школа – це окреслена законодавчо освітня система, яка впроваджується діяльнісно в роботі ліцеїв, гімназій – загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, де є визначеним відповідний профільний напрям (напрями).

Основними профільними напрямами в Україні визнано такі: суспільно-гуманітарний, філологічний, природничо-математичний, технологічний, спортивний та художньо-естетичний.

Попередній виклад актуалізує на ролі вчителя в умовах профільної школи. Спираючись на чинники реалізації змісту профільної освіти, запропоновані А. Самодрином [25, с. 61], визначимо підвалини професійної компетентності вчителя в профільній школі [24, с. 120]: спрямовувати власну роботу на виховання індивідуальних освітніх суджень в учнів; реалізація в процесі освітнього процесу діяльнісного, ціннісно-смыслового та компетентнісного підходів; акцент на національні та культурно-ціннісні орієнтири; саморегуляція в умовах нелінійних цілісно-цивілізаційних змін; оволодіння саморефлексією; планування власної професійної діяльності; генерування ідей пізнавальної активності учнів та бажання вчитися.

Спираючись на розробку Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка [13, с. 141], яка стосується визначення відповідності між профільними напрямами та переліком навчальних предметів (що становлять базу

загальної середньої освіти) та їх взаємного структурування, визначаємо історичний профіль складником суспільно-гуманітарного напрямку дисциплін.

Однією з визначальних особливостей, які становлять професійну компетентність вчителя історії, є володіння ним своєю дисципліною.

Важливим фактором у діяльності вчителя історії є необхідність у його компетентності реагувати на зміни в структурі навчальних програм із дисципліни «Історія», які відбуваються доволі часто. Наприклад, по факту оновлення програм з дисципліни «Історія» у 5–9 класах у 2017 р. кількість корегуючих, уточнюючих та оновлюючих програм дописів, становила 1276 (на 2-му місці після математики) [16]. Навчаючи свого предмета, вчитель історії має реалізовувати загальну мету базової загальної освіти, «яка полягає в розвитку та соціалізації особистості учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів» [16].

Згідно з основними положеннями мети шкільної історичної освіти вчитель історії має допомагати: а) «формуванню вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності й керується морально-етичними критеріями та почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці; б) вихованню засобами історії громадянської свідомості, зорієнтованої на патріотичне почуття приналежності до власної країни та до її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, а також на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві; в) прищепленню толерантності й поваги до різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей» [16]. Предмети «Вступ до історії», «Історія України» та «Всесвітня історія», які викладаються у 5–11 класах (включаючи можливість існування різних факультативів, наприклад «Історія Полтавщини», чи тематичних гуртків, наприклад «Історико-краєзнавчий гурток «Пошук»»), вимагають від вчителя історії якісного володіння матеріалом дисципліни, вмінням його викладу та володінням методиками його навчання з акцентом на врахуванні фактору наскрізних ліній (фокусуванні уваги учнів на питаннях «екологічної безпеки», «громадянської відповідальності»,

«здоров'язбереження» та «підприємницької та фінансової грамотності» [18]); сприяти формуванню та розвитку в них комплексного показнику рівня історичної освіти – історичної компетентності, яка містить такі елементи: хронологічну компетентність; просторову компетентність; інформаційну компетентність; логічну компетентність; аксіологічну компетентність [16].

У школах, де навчання історії визначається як профільне, професійна компетентність вчителя історії має визначатись своїм високим рівнем. Вчитель історії профільної школи має досконало знати свій предмет, на засвоєння якого учнями (за умови обрання ними історичного профілю), відповідно до навчальних програм, виділяється збільшена кількість навчальних годин у старшій школі. Вважаємо, що високі вимоги до вчителя пояснюються рівнем відповідальності навчального закладу перед освітніми вимогами, затвердженими законодавством України щодо статусу профільних шкіл, та суспільним запитом, який ґрунтується принципом якості та конкурентності.

Професійна компетентність вчителя історії профільної школи є результатом накопичення та подальшого взаємодоповнюючого співіснування таких показників: результативність фахової діяльності, мотивація саморозвитку та співіснування в єдності відповідних видів компетентностей.

З огляду на державні освітні стандарти та науковий доробок учених стосовно загальних вимог до вчителя профільної школи визначимо загальні вимоги до вчителя історії профільної школи. Вчитель історії профільної школи має знати: джерельну базу освітнього законодавства та основні положення, в яких закріплені нормативи щодо профільного навчання – Концепцію профільного навчання в старшій школі [11]; Національну доктрину розвитку освіти в Україні; концепцію і статут профільної школи; основи особистісно орієнтованої педагогіки; наукову інформацію та зміст дисципліни «Історія» базового та профільного рівнів; порядок організації факультативних та елективних курсів з дисципліни «Історія»; методiku організації проектної, науково-дослідницької та пошукової діяльності учнів із дисципліни «Історія» [3]. Вчитель історії профільної школи має уміти: проектувати навчальний процес викладання та методи діяльності учнів у ньому; застосовувати різні види й форми діяльності учнів; застосовувати інноваційні форми, методи і засоби педагогічного діагностування, розробляти індивідуальні освітні програми з історії; з огляду

на потреби і нахили учнів формувати логіку викладання профільних дисциплін; діагностувати і контролювати стадії особистісного та колективного розвитку; розробляти заходи корекційно-педагогічного впливу; формувати навички аналітичного мислення та самоорганізації; використовувати новітні інформаційні технології навчання; забезпечувати практичну спрямованість навчально-виховного процесу; формування універсальних компетенцій (інтелектуальної, комунікативної, пізнавальної, інформаційної, громадянсько-правової тощо); сприяти професійному самовизначенню учнів [3].

При обговоренні питання професійної компетентності вчителя історії варто також звернути увагу на такий її показник, як якість організованості вчителем навчально-виховного процесу. Цей показник є особливим ще й тому, що водночас відображує не лише стан та зміст наданої педагогом активності, а й її кінцевий висновковий результат. Дослідник М. Мазурок вважає цей критерій за реалізацію професійної компетентності вчителя, де також можна передбачити і спрогнозувати подальший розвиток особистісних та професійних навичок вчителя у процесі підвищення його кваліфікації [14, с. 58].

Процес передачі вчителем багажу власних знань для учнів є педагогічною діяльністю, яка покликана розвивати в учнів ті компетенції та вміння, які визначені державними освітніми стандартами та доповнені особистими морально-етичними цінностями вчителя. Викладання при цьому є прямим дидактичним засобом діяльності педагога.

Поєднання кваліфікаційної характеристики, яка визначена державою, з рівнем інтелектуальних можливостей педагога синтезуються в поняття «професіограма педагога». Вона за своєю сутністю є системним описом соціальних, психологічних та інших вимог до діяльності педагога. Вся повнота кількісних та якісних фахових особливостей особи педагогічного працівника є моделлю особистості, що є відповідним поєднанням професіограми та кваліфікаційної характеристики.

Наступною складовою частиною категоріального апарату в системі педагогічної компетентності є «кваліфікація». Вона окреслюється рівнем професійності, який має допомагати вчителю у процесі виконання його прямих функціональних обов'язків.

Для якісного виконання навчально-виховної діяльності є професійні уміння. Серед них педагогічна теорія робить акцент на перцептивних, планувальних, адаптаційних, комунікативних, організаційних та гностичних вмін-

нях. Окрім визначених професійних вмінь, важливими є ще особистісні якості вчителя історії, сумарна кількість яких визначає за їх власником високі шанси у професійному зростанні. Серед них: гуманність, темперамент, педагогічний такт, моральність, естетичні відчуття та інтелектуальні якості.

На основі вищезазначеного виділимо основні якості, що допоможуть вчителю історії профільної школи стати висококласним професіоналом: педагогічна самосвідомість, громадянська свідомість, демократизм, існування необхідних професійних знань, умінь і навичок, педагогічна майстерність, висока моральність та громадянські якості, індивідуальний стиль діяльності, педагогічна спрямованість особистості.

Важливим показником компетентного рівня вчителя історії профільної школи є показники його володіння теоретичними знаннями про методики, форми навчання, засоби збору, обробки та аналізу отриманої інформації, а також вміння планувати та організовувати власну діяльність та діяльність інших суб'єктів освітнього простору. У процесі власної діяльності, спираючись на думку С. Коди, вчитель історії профільної школи здійснює профільне навчання – «вид диференційованого навчання старшокласників відповідно до їх освітніх потреб, зумовлених орієнтацією на майбутню професію. Воно передбачає організацію навчання, за якою зміст однієї (рідше двох) освітньої галузі вивчається глибше і ширше, ніж це передбачено складовою частиною змісту загальної середньої освіти» [20, с. 126].

Серед особистих якостей вчителя історії як фахівця в умовах профільної освіти, зокрема, варто виділити тактовність, комунікабельність, схильність до роботи з дітьми старшої вікової групи, висока самодисципліна та вимогливість до себе.

Погоджуючись із думкою Е. Гуцу [8], визначаємо професійну компетентність вчителя історії як складне особисто-професійне утворення, яке підкреслює не лише особистість вчителя як фахівця, але і як вихователя та практичного психолога, який допомагає в особистісному зростанні та соціалізації учнів, використовуючи при цьому історичний досвід попередніх поколінь.

У рамках нашої роботи вважаємо професійну компетентність вчителя історії комплексно як якісний стан, як процесуальне явище та як висновковий результат, що відображають у сумі особистісну характеристику фахової відповідності на посаді. Цей комплекс якостей утворюється під час навчання

у вищому навчальному закладі, відповідно до встановлених державою стандартів та професійних вимог, які розвиваються протягом усієї професійної діяльності через «навчання протягом життя», що є безумовною константою сьогодення.

Підсумувавши думки науковців щодо визначення понять «компетентність», «професійна компетентність», «професійна компетентність вчителя», професійну компетентність вчителя історії профільної школи розуміємо як інтегративну властивість особистості вчителя, яка є результатом процесу оволодіння необхідними фаховими знаннями, вміннями та навичками, умінням застосовувати їх у викладанні історії як одного з предметів, що формують структуру профільного навчання у профільній школі.

Діяльність у профільній школі – це постійний виклик для вчителя історії, щоб відповідати поставленим вимогам вчитель сам має стати творцем, дослідником, новатором [2, с. 50].

Висновки і пропозиції. Отже, постать вчителя історії, на нашу думку, є винятково важливою в плані роботи в формуванні в учнів важливих якостей щодо розуміння історичних

процесів та причинно-наслідкових зв'язків між ними, виховання почуття толерантності та патріотизму, відчуття свободи та громадянської позиції.

Розвиток професійної компетентності вчителя історії є важливим процесом професійного зростання вчителя і водночас має ним вважатися як самоціль. Профільне навчання вважаємо важливим етапом допрофесійної підготовки учнів, тому якісна фахова діяльність вчителя історії повинна мати високий рівень.

Подальше викладення наукових положень має містити висвітлення структурно-критеріальної характеристики професійної компетентності вчителя історії профільної школи через визначення її рівневості. Визначаємо за важливе подальше накопичення теоретичної бази стосовно розвитку професійної компетентності вчителя за допомогою засобів самоосвіти, оскільки свідомо самоосвітня діяльність суб'єкта навчання є найефективнішою допоміжною складовою частиною особистісного розвитку. Інформальна освіта, на нашу думку, найближчим часом має отримувати акцентовану затребованість в освітніх інституціях та державних стандартах.

Література:

1. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program. – OECD (Draft). URL: <http://www.deseco.admin.ch/> (Дата звернення: 14.10.2016); <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
2. Азмеева С.Е. Роль шкільного методичного об'днання вчителів у розвитку професійного потенціалу педагога / С.Е. Азмеева, Н.А. Мовчан. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 4. С. 49–53.
3. Ангеловский А.А. Профессиональная компетентность как необходимое условие профессионализма (психолого-акмеологический анализ). *Актуальные вопросы современной педагогики* : материалы Междунар. науч. конф., г. Уфа, июнь 2011 г. / ООО «Молодой ученый». Уфа : Лето, 2011. С. 7–13.
4. Бабанський Ю.К. Реформа школи (задачи, содержание, научно-теоретическое значение). Москва : Знание РСФСР, 1984. 48 с.
5. Болюбаш Н.М. Теоретичні засади формування компетентності майбутніх економістів. *Наукові праці [Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. 2009. Т. 112, вип. 99. С. 88–95.
6. Горбань С.І. Формування професійної компетентності майбутніх художників сакрального живопису з використанням інноваційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кременчук, 2017. 320 с.
7. Готовність учителя до роботи в профільній школі / НМЦ профільного навчання. URL: <https://sites.google.com/site/smcprofil/materials/readiness>.
8. Гуцу Е.Г. Когнитивный компонент в структуре профессиональной компетенции преподавателя высшей школы. *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 1.
9. Закон України «Про загальну середню освіту». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.help/law/651-xiv/edition28.09.2017/>.
10. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39, ст. 380. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
11. Концепція профільного навчання у старшій й школі. *Інформ. збірник МОН України*. 2003. № 24.
12. Кубенко І.М. Що таке компетентність і як її розуміють в освіті. *Додаток до електронного журналу «Теорія та методика управління освітою»*. 2010. № 1.
13. Мазур Н.П. Нова концепція профільного навчання у старшій школі та її вплив на підготовку майбутніх вчителів інформатики. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 1. С. 139–148.

14. Мазурок М. Критерії та показники розвитку професійної компетентності педагогів у процесі підвищення їх кваліфікації. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 2. С. 57–60.
15. Москалик Г.Ф. Профілізація середньої ланки школи: питання та відповіді. Департамент освіти м. Кременчука. 2018. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1929480094025849&id=100008916312871.
16. Навчальні програми для 5–9 класів / МОН України. 2017. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.
17. Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2013 р. № 665 / Заробітна плата. – 2013. URL: <http://www.zarplata.co.ua/?p=4739>.
18. Наскрізнні змістові лінії / Кабінет Міністрів України. 2017. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/naskrizni-zmistovi-liniyi>.
19. Панасенко Е.А. Идеал учителя у вітчизняній педагогічній журналістиці другої половини XIX – початку XX століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Луганськ, 2001. 17 с.
20. Педагогічні науки. Освітні інновації. Збірник наукових праць Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. 359 с.
21. Пригодій М. Використання компетентнісного підходу при підготовці майбутніх вчителів до профільного навчання учнів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 3. С. 167–173.
22. Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі : Наказ МОН № 1456 від 21.10.2013 р. / Среднее образование. 2013. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/37784/.
23. Професійний портрет вчителя історії XXI ст. / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. 2012. URL: <http://www.iio.npu.edu.ua/component/content/article/4242-uncategorised/439-seminar-profesijj-portret-vchitelja-istorii-hhi-st>.
24. Ренькас Б.М. Місце та роль профільного навчання в розвитку сучасних загальноосвітніх шкіл. *Вісник Житомирського державного університету*. 2010. № 49. С. 118–122.
25. Самодрин А.П. Організація діяльності профільно-диференційованої школи. *Рідна школа*. 1998. № 6. С. 60–63.
26. Сластенин В.А. Рефлексивная культура и профессионализм учителя. *Педагогическое образование и наука*. 2005. № 3. С. 37–42.
27. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://www.sum.in.ua/s/rozvytok>.
28. Стенина Н.С. Формирование профессиональной компетенции иностранных студентов, обучающихся в высших художественных учебных заведениях России : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ин-т худож. образования Рос. акад. образования. Москва, 2007. 237 с.
29. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / авт. кол.: Є.Р. Чернишова, Н.В. Гузій, В.П. Ляхоцький [та ін.]; за наук. ред. Є.Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». Київ : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. 230 с.
30. Тинкалюк О. Дефініції понять «компетентність» і «компетенції» у педагогічній науці. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2006. № 9. С. 235–242.
31. Ткаченко В.М. Професійна компетентність вчителя фізики як особистісний ступінь сформованості його компетенцій / В.М. Ткаченко, Є.О. Черевань. *Фізико-математична освіта : науковий журнал*. 2017. № 3. С. 160–165.
32. Чаплак М. Сучасні тенденції формування професійної компетентності майбутніх педагогів / М. Чаплак, С. Котова. URL: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Pedagogica/58932.doc.htm (Дата звернення: 14.10.2017).
33. Як оцінити компетентність студента-медика? Що оцінювати? / В.Г. Марічереда, О.П. Рогачевський, М.М. Каштальян та ін. *Проблеми екології і медицини*. 2017. Т. 21, № 1-2. С. 38–40.